

QARAQALPAQ XALÍQ FOLKLORÍ

Abdikařimova Indira

Ózbekstan Mámleketlik Konservatoriyası Nókis Filialı,
“Ulıwma kásiplik hám social gumanitar pánler”
kafedrası muzıkatanıw qánigeligi 1-kurs studentı.

Kamalova Gúlmariyam

İlimiy basshı.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10724460>

Annotaciya. *Bul maqalamızda erte dáwirlerde biziń xalqımız, yaǵnıy qarqalpaq xalqına tiyisli awızeki dóretpeleri esaplanǵan dástanlar, qıssa-ertekler, naqıl-maqallar, jumbaqlar, qosıqlar, aytıslar, ańız-ápsanalar haqqında sóz etiledi.*

Gilt sózler: *Naqıl-maqallar, folklor, dástanlar, qıssa-ertekler, jumbaqlar, qosıqlar, aytıslar, ańız-ápsanalar, muzıka.*

KARAKALPAK FOLKLORE

Abstract. *In this article, we will talk about the sagas, short stories, proverbs, jumbaks, spoons, sayings, and anecdotes that were told in the early times of our people, the people of the Karkalpak people.*

Key words: *Proverbs, folklore, fables, short stories, jumbaks, spoons, sayings, songs, music.*

КАРАКАЛПАКСКИЙ НАРОДНЫЙ ФОЛЬКЛОР

Аннотация. *В этой статье мы поговорим о сагах, рассказах, пословицах, жумбаках, ложках, поговорках и анекдотах, которые рассказывали в древние времена нашего народа, народа каркалпакского народа.*

Ключевые слова: *Пословицы, фольклор, басни, рассказы, жумбаки, ложки, поговорки, песни, музыка.*

Qaraqalpaq muzıka mádeniyatı rawajlanıw basqıshı óz ishine XIV ásirdeń házirgi kúnge shekemgi bolǵan aralıqtı aladı. Muzıka mádeniyatınıń rawajlanıwı Orta Aziyadaǵı oyanıw dáwiriniń, yaǵnıy 2- renesansına tuwra keledi. Sol dáwirde kórnekli sóz sheberleri: Soppaslı Sipıra jıraw, Jiyeń jıraw, Shańqay jıraw, Jiyeńmurat jıraw, Nurabulla jıraw, Erpolat jıraw hám basqalar, baqsılardan bolsa: Aqımbet baqsıdan baslap Musa baqsı, Qız baqsı Húrliman, Qarajan baqsı, Aytjan baqsı, Esjan baqsı hám basqada baqsılar Aqımbet baqsı dawamshıları esaplanadı. Keyin áste aqırınlıq penen folklor rawajlana baslaydı.

Qaraqalpaq folklorı – qaraqalpaq xalqınıń ruwxıy mádeniyatınıń bay bir túri. Ol birneshe janlarǵa bólinedi, olardıń hár qaysısı óz aldına atqarılıw texnikasına iye. Xalıq folklorı bir ásirdeń ǵana jemisi emes, al onıń pútkil tariyxı menen birge jasap, awızdan-awızǵa, atadan-balaǵa ótip, miyras bolıp kiyatırǵan dóretpeler. Folklorlıq dóretpeler uzaq dáwirdeń házirgi kúnge shekemgi tariyxın kórkemlep táriyp etedi. Usı kóz qarastan biz folklorı “tariyxtıń joldası” dep atawımız múmkin.

Folklor degen sózdeń mánişi xalıq kórkem dóretpesi degen túsinikti ańlatıp, onıń xalıqlıǵınıń belgisin kórsetip turadı. Ol kórkem dóretpelerge bolǵanı menen xalıqtıń materiallıq hám mádeniy tariyxın úyreniwde eń bahalı material bolıp esaplanadı.

Folklor ilimi payda bolmastan aldın, erte dáwirlerde biziń xalqımız yaǵnıy qaraqalpaq xalqı óziniń awızeki dóretpeleri esaplanǵan dástanlarına, qıssa-erteklerine, naqıl-maqallarına, jumbaqlarına, qosıqlarına, aytıslarına, ańız-ápsanalarına iye bolǵan. Qaraqalpaq folklorı jazba ádebiyat penen salıstırǵanda ózine tán ózgeshelikler menen ajıralıp turadı. Máselen, folklorǵa tán bolǵan ózgesheliklerdiń biri- bul folklorlıq shıǵarmalardıń kópshilik jaǵdayda awızsha dóretilip, awızsha atqarılıwı hám xalıq arasında awızsha taralıwı bolıp tabıladı.

Ayırım waqıtları folklorlıq dóretpeler jazba túrde de tarqalıwı múmkin. Buǵan mısal retinde kóbinese liro-epikalıq dástanlar «Ǵarip-ashıq», «Sayatxan-Hamra», «Más patsha» h.t.b. aytıp ótiwimizge boladı. Kóbinese bizler folklorlıq dóretpelerdi jáámát tárepinen dóretilgen, atadan-balaǵa miyras bolǵan awızdan-awızǵa ótiwshi shıǵarmalar dep túsinemiz. Qaraqalpaq xalıq folklorları awızdan-awızǵa ótiw menen sheklenip qalmaǵan, bazı folklorlıq shıǵarmalar qanday da bir avtor tárepinen de dóretilgenlerin kórip gúwası bolıwımız múmkin. Qaraqalpaq folklorlıq shıǵarmaların joqarıda aytıp ótkenimizdey Ájiniyaz, Berdaq, Jańabay shayırlardıń shıǵarmalarınıń ayırım bir variantlarında ushıratamız. Folklorlıq dóretpeleriniń hár qaysısınıń óz atqarıwshıları bar. Mısalı: dástanlardı baqsılar, jırawlar aytadı, qıssaxanlar oqıydı.

XIX ásirdiń aqırı XX ásirdiń birinshi yarımında dástanlardıń bay úlgileri janlı atqarıwshılardıń atqarǵan halında jıynap alınadı. Jıynalǵan materiallar házirgi kúnde 100 tomlıq toplam bolıp baspadan shıqtı. Bul folklor Orta Aziya ellerinde tek Qaraqalpaqstan Respublikasında ǵana bar, maqala basında aytıp ótilgenindey, bul 100 tomlıq folklor óz ishine dástanlar, avtorlıq dástanlar, mifler hám miflesken ápsanalar, ańızlar, shejireler, ráwiyatlar, sheshenlik sózler, awızeki gúrrinler, anekdotlar, ırımlar hám tıyımlar alǵıslar, qarǵıslar, naqıl-maqallar, jańıltıpshtar hám basqada sol sıyaqlılardı aladı.

Folklorlıq dóretpelerde xalıq pedagogıkası tiykarǵı orındı iyelep, hár bir folklorlıq shıǵarmalar insanlardıń tálim-tárbiyalıq quralı ekenliginiń gúwası bolamız. Mısalı: dástan, erteklerdiń mazmunı adamlardı iplas islerden awlaq tutıp, jaqsılıqqa umtıdırsa, jaqsı insaniylik qábiliyetlerdi qalıplestirse, balalar qosıqlarınıń tálim-tárbiyalıq áhmiyeti óz aldına bir dúnya. Sol arqalı adamlardı hám balalardı jaqsılıqqa jetelewimiz múmkin.

REFERENCES

1. Charshemov J. Problems of Using Karakalpak Folklore in Composers //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 3. – С. 270-273.
2. Charshemov J. A REVIEW OF MARKABAY JIEMURATOV'S WORK //Modern Science and Research. – 2023. – T. 2. – №. 10. – С. 818-821.
3. Niyazbaeva A., Kamalova G. ÓZBEKISTON XALQ BAXSHISI QALLIEV TEÑELBAY GENJEBAEVICH IJODI //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2023. – Т. 2. – №. 7. – С. 22-24.
4. Begis P., Kamalova G. M. SÓNDES JULDIZ //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 32. – №. 2. – С. 55-59.
5. Aysawle J., Kamalova G. M. SAHRA BÚLBÚLI ROZA QUTEKEEVA //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 32. – №. 2. – С. 60-66.

6. Dauletbaeva G., Kamalova G. A SHINING STAR //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 880-884.
7. Segizbaeva G., Kamalova G. M. DEVELOPMENT OF THE ORCHESTRA OF MUSICAL INSTRUMENTS IN KARAKALPAKSTAN //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 875-879.
8. Niyazbaeva A. J., Kamalova G. M. CHANQOVUZ MUSIQA ASBOBI VA UNING TURLARI //Journal of Integrated Education and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 26-30.
9. Kamalova G. M. et al. QARAQALPAQTIN BAY MIYRASI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 32. – №. 2. – С. 52-54.
10. Kamalova G. M., Axmetovna M. A. QOBIZ HAM JIRAWSHILIQ DASTURLERIN SAQLAW //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2023. – Т. 9. – №. 1. – С. 123-126.
11. Kamalova G., Akhmetovna M. A. THE LEGACY THAT HAS COME DOWN TO US AS “JETI ASIRIM” //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2023. – Т. 9. – №. 1. – С. 117-122.
12. Kamalova G. M. et al. OZBEKSTAN XALIQ BAQSISI GAYRATDIN OTEMURATOV //TADQIQOTLAR. – 2023. – Т. 25. – №. 1. – С. 40-42.
13. Kamalova G. M. et al. OZBEK MUZIKASINDA BALALAR FOLKLORI //Journal of new century innovations. – 2023. – Т. 39. – №. 2. – С. 85-87.
14. Тажетдинова С. М., Худайбергенова Г. Ж. Формирование музыкальной культуры студентов //Молодой ученый. – 2018. – №. 47. – С. 380-382.
15. Тажетдинова С. М. Народные песни как фактор развития личности учащихся //Вестник Курганского государственного университета. – 2018. – №. 3 (50). – С. 62-62.
16. Allambergenov.K. Qaraqalpaq folklori boyınsha leksiya tekstleri. Nókis-2012
17. Abdikarimova I. T., Kamalova G. M. QARAQALPAQSTAN RESPUBLIKASINDAGI BIRINSHI FLEYTA ATQARISHISI //Journal of new century innovations. – 2023. – Т. 43. – №. 3. – С. 178-181.